

Janusz Mariański

"Vom Untertan zum
Freiheitskünstler. Eine
Kulturdiagnose anhand der
Untersuchungen "Religion im Leben
der Österreicher 1970 bis 1990", Paul
M. Zulehner [et al.], Wien 1991 :
[recenzja]

Collectanea Theologica 64/1, 179-180

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

także duchowość i praktyka Kościoła wschodniego, nie powinny być – zdaniem H ä r i n g a – również brane pod uwagę w Kościele zachodnim?

Trzeba szczerze przyznać, że B. H ä r i n g nie pragnie w swojej książce podważać i krytykować przyjęte w Kościele katolickim: zasadę nierozzerwalności małżeństwa oraz ostateczność w dopuszczaniu żyjących osób w związkach niesakramentalnych do Eucharystii. Występuje on tutaj bardziej jako duszpasterz, aniżeli teolog moralista, który dostrzeża dramaty ludzi rozwiedzionych i pragnie dopuszczenia ich do Eucharystii. Jego sugestie, a zwłaszcza propozycja głębszego rozważenia duchowości i praktyki Kościoła wschodniego w tej materii nacechowane są ostrożnością i znakami zapytania. Będąc już – jak sam stwierdza – *in facie mortis* podkreśla on bardzo mocno, że Jezus Chrystus głosił nadzieję zbawienia wszystkim ludziom, przede wszystkim zaś tym, którzy znaleźli się w sytuacji niepowodzenia. Według Ewangelii człowiek może zaczynać życie od nowa, niezależnie od swojej przeszłości. Dlaczego więc – pyta H ä r i n g – tylko ci, których pierwsze małżeństwo okazało się niepowodzeniem i życiową krzywdą, mieliby być – w nowej sytuacji – odseparowani od istotnych środków uświęcenia, jakimi są sakramenty św.?

Paweł Góralezyk SAC, Warszawa-Oltarzew

Paul M. ZULEHNER, Herman DENZ, Martina BEHAM, Christian FRIESL, *Vom Untertan zum Freiheitskünstler. Eine Kulturdiagnose anhand der Untersuchungen «Religion im Leben der Österreicher 1970 bis 1990»* – „Europäische Wertestudie – Österreichteil 1990“. Verlag Herder. Wien 1991 ss. 312.

Socjoreligijny raport noszący tytuł *Vom Untertan zum Freiheitskünstler* zawiera wyniki dwóch zrealizowanych projektów badawczych, przeprowadzonych przez wiedeńskiego profesora teologii pastoralnej P.M. Zulehnera i jego współpracowników. Pierwsze badanie empiryczne (trzykrotnie powtarzane) obejmowało ludność austriacką w latach 1970-1980-1990 i dotyczyło jej życia religijnego oraz różnych sytuacji dnia codziennego. Drugie badanie socjologiczne z 1990 r. obejmujące także ludność austriacką było częścią szerszego projektu badawczego odnoszącego się do kilkunastu krajów Europy Zachodniej oraz Węgier i Czechosłowacji. Jest ten drugi projekt kontynuacją badań przeprowadzonych na początku lat osiemdziesiątych, przygotowanych i zrealizowanych przez zespół badawczy pod kierunkiem jezuita belgijskiego Jana Kerkhofs.

Bardzo obszerny materiał statystyczno-empiryczny został przejrzysto ułożony w czterech działach, zilustrowanych tabelami, wykresami i grafikami. Ukazuje on dwa wielkie procesy: indywidualizacji i sekularyzacji jako rozwijające się w następstwie przemian technicznych, gospodarczych, politycznych itp. Przejście od społeczeństwa tradycyjnego, w którym panowało posłuszeństwo, do społeczeństwa pluralistycznego o stale poszerzającej się sferze wolności, niesie za sobą poważne konsekwencje dla życia religijnego i dla Kościoła jako instytucji społecznej. Autorzy opracowania wyraźnie podkreślają, że pragną jedynie przedstawić wyniki swoich badań, bez wyciągania wniosków ważnych dla Kościołów chrześcijańskich, partii politycznych, związków zawodowych itp.

W części pierwszej opracowania poruszono takie tematy, jak: uczucia podstawowe, potrzeby, cechy życia codziennego, życie rodzinne, praca zawodowa, gospodarka i polityka. W części drugiej zostały zgrupowane tematy związane z tzw. postnowoczesnością (*Postmoderne*): postautorytaryzm (według badań kurczą się postawy autorytarne, wzrastają roszczenia idące w kierunku samostanowienia), postsolidaryzm (proces indywidualizacji doprowadził do ucieczki od solidarności stawiającej człowiekowi znaczne wymagania wobec innych ludzi), postmaterializm (wartości niematerialistyczne są coraz częściej wybierane, kosztem wartości materialistycznych), posttranscendentność i postchrześcijańskość.

Sytuacja określana jako postchrześcijańska znajduje się przede wszystkim w polu widzenia badaczy. Nowoczesne społeczeństwo, za takie jest uważane społeczeństwo austriackie, „nie jest ani bezbożne, ani bezreligijne”, chociaż religijność faktycznie funkcjonującą w strukturach społecznych trudno byłoby do końca określić jako chrześcijańską. W związku z ogólnym procesem społecznym określanym jako „deinstytucjonalizacja” (*Entinstitutionalisierung*) zagrożone są szczególnie instytucjonalne wymiary religijności, czyli tzw. religijność kościelna.

Większość badanych Austriaków wyraża przekonanie, że Kościół nie powinien ingerować w dziedzinę moralności małżeńskiej i rodzinnej, uznaną za sprawę prywatną (mikromoralność). Uznaje się natomiast dość często, że polem interwencji Kościoła mogą być problemy globalnej sprawiedliwości, problemy Trzeciego Świata, dyskryminacja rasowa, działalność charytatywna itp. (makromoralność). Dystansowanie się wobec instytucji Kościoła nie oznacza konieczności odejścia od religii, czy zakwestionowania istotnych treści reprezentowanych przez religie. Autorzy opracowania próbują określić wzajemne relacje między cechami kultury współczesnej (preferencje wartości, orientacje wartościujące, dążenie do wolności i ucieczka od solidarności) i wymiarami życia religijnego.

Poszerzający się i pogłębiający się indywidualizm oznacza koncentrację na własnym „ja”, które tworzy ostateczny horyzont sensu. W konsekwencji akcentuje się przede wszystkim zaspokojenie odczuwanych potrzeb, wolność od nacisków zewnętrznych, zaufanie, bezpieczeństwo, przyjaźń, wysoki standard materialny, czas wolny i zadowolenie z wykonywanego zawodu. Tzw. samorealizacja w praktyce jest często powiązana z egoizmem. Szczęście jednostki ma większe znaczenie niż zobowiązanie i zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego. Jednostka sama chce ustalać normy, wzory zachowań, wartości i cele działania. W każdym razie subiektywny osąd o tym co dobre i złe znaczy więcej niż tradycyjne normy.

Indywidualizm i związany z nim subiektywizm (także w odniesieniu do prawdy) sprzyja zakwestionowaniu doktryn i instytucji tradycyjnych. W imię odczuwanej wolności i preferowanego rozwoju indywidualnego przypisuje się instytucjom (w tym także Kościołowi) autorytarny charakter. Recenzowane studium z dziedziny socjologii religii ukazujące przemiany w dziedzinie wartości kulturowych i religijnych w Austrii, jest ważne także dla innych krajów, w których dokonują się podobne przekształcenia, lub będą dokonywać się w najbliższej przyszłości (np. w Polsce). Idzie tu głównie o upowszechniającą się mentalność indywidualistyczną i o sekularyzację, będącą szansą, ale i zagrożeniem dla Kościoła ludowego i tradycyjnej religijności.

ks. Janusz Mariański, Lublin

1492: *Évangile et Terres Nouvelles*, „Recherches de Science Religieuse” 80 (1992) 4, s. 481-624.

Rozpoczęta przed pięciuset laty ekspansja Kościoła katolickiego szła w parze z kolonialną zaborczością Zachodu: jeszcze i dziś stanowi to problem dramatyczny dla teologii – w słowie wstępnym do wymienionego tu zeszytu kwartalnika paryskiego przypomina jego redaktor naczelny Joseph Moingt SI. „Czy obwieszczenie Ewangelii przynajmniej przydaje krajom, podejmującym taką misję lub to zadanie, jakiegokolwiek prawa w odniesieniu do rejonów i narodów, którym jest głoszona: prawa do podboju, zaboru, administrowania, wykorzystywania zasobów; prawa do zmieniania kultury, tradycji, pamięci danego ludu; prawa do moralnego przymusu, do nauczania? Czyż bowiem Ewangelia nie wymaga także – ale w jakim stopniu? – uszanowania instytucji owych krajów, kultury, wolności powszechnych i osobistych, sumienia każdego człowieka?” W sześciu rozprawach skoncentrowano się na naszkicowanych kwestiach teologicznych.

Antonio García y García OFM, kanonista z papieskiego Uniwersytetu w Salamance, analizuje różne interpretacje papieskiej donacji „Indii” (zachodnich – podobnie jak wszędzie niżej) Koronie Kastylijskiej w czterech „bullach aleksandryjskich” z 1493 r. (od 3 maja do 25 września; w latach 1455-81 podobne przywileje otrzymała Portugalia). Monarchom przyznawano wyspy i kraje „odkryte” wówczas lub w przyszłości – stosownie odgraniczając domenę Lizbony – z obowiązkiem wysłania tam misjonarzy w celach ewangelizacyjnych, co zapoczątkowało tak zyskowny dla Madrytu patronat królewski przez ustanawianie w Indiach kościelnej jurysdykcji w znacznym stopniu niezależnej od Rzymu. Donacje ziem nie były wówczas rzadkością: pseudodonacja konstantyńska – rzymski falsyfikat z IX w., mający papieżowi przyznawać wszelkie uprawnienia cesarskie na Zachodzie i sankcjonować jego prymat kościelny na podstawach publicznoprawnych, a powstały prawdopodobnie dla poparcia kościelnych roszczeń do Rawenny – posłużyła przy pontyfikalnym „przekazywaniu” szeregu wysp, rzeczywiście czy rzekomo należących do dawnego cesarstwa, jak Elba, Korsyka, Malta, Lipari. Kanonista rozważa monizm hiero-